

Nogmaals *goedendag* : een etymologische gissing ⁽¹⁾

Zevenhonderd jaar na de Guldensporenslag publiceerde dr. Frans Debrabandere een bijdrage over het wapen dat bij die veldslag een rol speelde en dat algemeen bekend staat als “goedendag”. ⁽²⁾ Aan het begin van zijn artikel rekende hij eerst terecht af met de foute voorstelling die de woordenboeken en andere bronnen van dit wapen geven, omdat ze onder meer verwarren met de zogenaamde *morgenster* en de *krijgsvlegel*. Een *goedendag* was een soort knuppel of knots met lange steel; de knots was beslagen met een ijzeren ring, waardoor een stalen pin in de knots werd vastgehouden. Het was dus een gepinde knuppel en een wapen om *mede te stekene ende te slane*. ⁽³⁾

Eigenaardig genoeg, zo stelde de auteur vast, is het woord *goedendag* in het Middelnederlands niet geattesteerd. Men treft het noch aan in het corpus Gysseling, noch in het Middelnederlands of Vroegmiddelnederlands woordenboek. Men vindt het al evenmin later in Vroegnieuw nederlandse woordenboeken. Het woord verschijnt pas in 1772, namelijk bij Balthazar Huydecoper in de

⁽¹⁾ Dit artikeltje is de schriftelijke neerslag van een lezing gehouden voor de Koninklijke Commissie voor Toponymie en Dialectologie te Brussel op 29.5.2006.

⁽²⁾ DEBRABANDERE F., De naam van het wapen *goedendag*, in : *De Leiegouw* 44(2002), 163-170.

⁽³⁾ GUIART G. (La branche des royaus lignages, 1306) : “grans Bastons pesans ferrez a un lonc fer agu devant”, geciteerd in HUYDECOPER B. (ed.), Rijkronijk van Melis Stoke met historie- Oudheid- en Taalkundige aanmerkingen, Leiden, 1772, deel III, p.85. Juiste informatie over het uitzicht (met afbeeldingen) vindt men o.m. ook op de website www.liebaart.org, onder het hoofdstuk Militaire aspecten – Wapens.

commentaar bij zijn uitgave van Melis Stokes *Rijmkroniek*.⁽¹⁾ Voordien ontbreekt elk spoor ervan. Debrabandere zag de eigenaardigheid daarvan in en schreef zelfs: "Het heeft er bijna de schijn van dat het woord *goedendag* in het Middelnederlands eigenlijk niet bestaan heeft."⁽²⁾

Wel komt de Franse vorm *godendac* al voor in Franse kronieken vanaf 1306 en achteraf ook met vormvarianten zoals *godendart*, *godendars*, *goudendarde* etc.⁽³⁾ Van oudsher, en wel voor het eerst in de Franse kroniek van 1306, wordt het woord etymologisch verklaard als 'bonjour, buon giorno, goedendag'.⁽⁴⁾ De Vlamingen zouden het wapen *goedendag* hebben genoemd omdat zij, onder het toeslaan, hun vijand de afscheidsgroet 'goeden dag' toeriepen. Het woord is dus een ironiserende of schertsende benaming, zo leest men zowel in het MNW als in het WNT, het Etymologisch Woordenboek van Von Wartburg en anderen.⁽⁵⁾

Een dergelijke ironische naam is niet onmogelijk, maar toch besloot Debrabandere de kwestie meer diepgaand te onderzoeken. In essentie zijn er twee mogelijkheden. Ofwel hebben de Vlamingen een Frans woord *godendac* ontleend en volksetymologisch aangepast tot *goedendag*, ofwel is het Vlaamse *goedendag* primair en hebben de Fransen dat vervormd tot *godendac* en achteraf, eveneens volksetymologisch, aangepast tot *godendart* etc.

⁽¹⁾ HUYDECOPER o.c. 1772.

⁽²⁾ DEBRABANDERE a.c. p. 164 en op de volgende pagina: "Het ziet er dus naar uit alsof het woord *goedendag* pas in de 18de eeuw voorkwam, terwijl er in het Middelnederlands geen spoor van te ontdekken valt." Hij gaat echter niet zover te stellen dat het woord wellicht pas in de 18de eeuw ontstond.

⁽³⁾ Zie DEBRABANDERE a.c. voor meer details en literatuur.

⁽⁴⁾ GUIART o.c. (1306): "Godendac c'est Bonjour à dire qui en François le veut descrire" ("goedendag betekent 'bonjour', voor wie het in het Frans wil beschrijven"), geciteerd in Huydecoper o.c., deel III, p. 85.

⁽⁵⁾ Voor details, zie DEBRABANDERE a.c.

Indien het Franse woord primair is, dan kan men uitgaan van de vorm *godendart*, waarin immers het Oudfranse woord *dart* kan steken, d.w.z. 'werpspies, speer, lans'. Maar dan is er, aldus Debrabandere, een probleem. Er is namelijk geen verklaring voor het eerste lid *goden-*. Ik wil hier overigens aan toevoegen dat niet valt in te zien waarom de Fransen het voor hen begrijpelijke *-dart* zouden hebben vervormd tot *-dac*, waarna de Vlamingen het woord met die vorm zouden hebben overgenomen en aangepast tot *goedendag*.⁽¹⁾ Bovendien is het relevant, denk ik, dat de Franse kroniekdichter van 1306 de behoefte gevoelde om het woord *godendac* etymologisch te verklaren als *bonjour*. Hij beschouwde het dus, al dan niet ten onrechte, als het Vlaamse woord goedendag 'gegroet'.

Wat er ook van zij, we moeten dus wel aannemen, zo stelde Debrabandere, dat de Vlaamse naam primair is en dat de Fransen het tweede lid ervan met het hun bekende *dart* hebben geassocieerd. Volgens hem is *godendac* bijgevolg wellicht "toch wel de verfranste vorm van goedendag" en "*godendart* een Franse adaptatie van *godendac*, waarvan het tweede lid met *dart* geassocieerd werd".

De vraag bleef dan of het wapen inderdaad een ironische benaming is. Sommigen hebben namelijk ook gewezen op het Mnl. *dagge* 'korte degen, dolk' en geopperd dat de naam 'goede dagge, goed steekwapen' zou kunnen betekenen. Debrabandere verwierp deze opvatting terecht, enerzijds omdat de Fransen dit wellicht tot *godedague* zouden hebben vervormd, maar anderzijds vooral omdat *dagge* vrouwelijk is en nooit *goede-n-dag* kan hebben opgeleverd. Uiteindelijk kwam hij dan tot de conclusie: "aangezien de verklaring 'goed steekwapen' geen steek houdt, blijft

⁽¹⁾ Rechtstreeks vanuit *godendart* zouden de Vlamingen vrijwel zeker helemaal niet meteen tot *goedendag* gekomen zijn.

voorlopig de verklaring 'ironische groet: goeden dag' overeind." (1)

Een nieuwe hypothese

In de aanhef van zijn bijdrage wees Debrabandere erop dat over vorm, uitzicht en functie van het wapen al heel wat is geschreven. (2) Na lezing van Debrabanderes uitgebreide exposé wil ik daaraan nog een hypothese toevoegen, meer bepaald over ontstaan en betekenis van de benaming *goedendag*.

Ik wil daarvoor eerst de vraag stellen of *goedendag* een primaire benaming is. Wie uitgaat van het standpunt van de naamgever zal die vraag negatief moeten beantwoorden, denk ik. Het lijkt mij immers logisch dat de middeleeuwer zijn strijdnets niet onmiddellijk *goedendag* zal hebben genoemd. Dat zal pas later gebeurd zijn, als ironische bijnaam of als etymologische vervorming van een ander woord. In ieder geval zal de middeleeuwer aanvankelijk de nieuwe uitvinding hebben benoemd aan de hand van bestaande woorden of een naam hebben bedacht die de aard, het uitzicht of de functie van het te benoemen voorwerp weergaf. Het gezonde verstand zegt dat de middeleeuwer zijn gepinde knuppel zal aangeduid hebben als "gepinde knuppel" of met woorden die iets in die zin betekenen.

Zo zal het woord *dagge* vrijwel zeker bij hem zijn opgekomen, want het wapen in kwestie vervulde voor een deel

(1) Overigens kan men hierbij opmerken dat niet valt in te zien dat de Vlamingen dit wapen "goede dagge" zouden hebben genoemd. Het was immers in de eerste plaats een knuppel en een gewone dagge zal in principe beter de functie van dagge hebben vervuld en dus een "betere dagge" geweest zijn. Bovendien hebben de Fransen het woord niet zo begrepen, blijkens de verklaring 'bonjour'.

(2) In voetnoot (p. 163) geeft hij een overzicht van de literatuur terzake.

de functie van een *dagge* en kon worden gebruikt om de vijand dood te steken. De goedendag was echter niet alleen een steekwapen, het was ook, en zelfs in eerste instantie, een slagwapen (in de woorden van het WNT: *die eigenlijk bestemd was om er mede te slaan, maar desnoods ook, als de piek, geschikt om er mede te steken.*).⁽¹⁾ Het was dus tezelfdertijd een slag- en steekwapen en aan de dubbele functie worden we nog herinnerd met de uitdrukking 'zonder slag of stoot', met 'stoten' in de Middelnederlandse betekenis van 'steken'.⁽²⁾

De middeleeuwer zal dus, naast een woord voor 'steekpin' (*dagge*), ook aan een woord voor 'knuppel/knots' hebben gedacht. Anders gezegd, indien *dagge* de metalen pin en de steekfunctie weergeeft, dan zou het eerste lid van *goedendag* misschien de knots en de slagfunctie kunnen weergeven. Nu is een Middelnederlands woord voor knuppel of knots de *codde*. Het hele wapen dat ons bezighoudt, vormt dus een **codde-met-dagge*, een **codde-ende-dagge* of een **coddendagge*. Bij deze combinaties kan het om een copulatieve of een determinatieve samenstelling gaan. Copulatieve samenstellingen (*pauskoning*, *Godmens*, *herenboer*, *manwijf*) bestonden ook al in het Middelnederlands, bijv.

⁽¹⁾ Men vergelijk bijv. ook GUIART o.c. (1306), geciteerd in HUYDECOPER o.c. (1772), deel III, p. 85, die vermeldt dat indien de slag niet gelukt, met de punt nog gestoken kan worden. Normaliter werd de vijand eerst neergeslagen, waarna hij de doodsteek kreeg met een mes, ponjaard e.dgl. Bij de "goedendag" werden de twee functies gecombineerd. Vergelijk in dit verband HUYDECOPER o.c., deel I, p. 528, naar aanleiding van boek II vers 658 *kniven*: "Men vocht, in die eeuwen, met zwaarden, met bylen, met knods, met yzeren staven, met alles wat zwaar was, om zynen vyand door geweldige slagen te verdooven en ter aarde te werpen, want de wapenen die de lighaamen dekten, waaren zo vast in een geslooten, dat het vyandlyke zwaard nergens doorgang vondt." Als iemand zijn tegenstander had neergeslagen, "dan bediende hy zich van zynen *knijf*, om den zelve, meer of minder in onmagt liggenden, door de enge openingen der welsluitende *halsbergen* en *helmen*, den doodsteek te geeven" [NB mutatis mutandis geldt dat ook voor de goedendag].

⁽²⁾ Mnl. *stoter* was ook een 'steekwapen, dolk of ponjaard', een 'wapen dat men iem. in het lichaam stoot'.

weerwolf ('menswolf'), *moedermaget* (uit : moeder ende maget), *casenbroot* (uit : caes ende broot). Dat determinatieve samenstellingen (*boekhandel*, *brillendoos*, *gravenkroon*) ook in het Middelnederlands talrijk waren, hoeft geen betoog. Of **coddendagge* een copulatieve of determinatieve samenstelling is, wil ik in het midden laten, maar beide lijken mij mogelijk (**codde-dagge* 'codde + dagge' of **coddedagge/coddendagge* 'geen gewone dagge, maar een dagge op een codde').⁽¹⁾

Enige steun voor de gesuggereerde hypothese valt te vinden in het middeleeuwse leger, en dan meer bepaald bij de benamingen voor het voetvolk. Dit laatste bestond onder meer uit de soldaten die met een lans, speer of *piek* gewapend waren; zij werden daarom *piekeniers* genoemd. Een tweede groep werd gevormd door de *hellebaardiers*, die een *hellebaard* droegen. De boogschutters werden *schutte* genoemd maar ook *bogenaer*, naar het wapen dat zij hanteerden. Ten slotte waren er diegenen die een *goedendag* droegen; en die noemde men de *coddenaers*. Een *coddenaer* was dus een knotsdrager, een drager van een *codde*, en in een attestatie uit de *Spieghel Historiael* blijkt hoe die knotsdragers het wapen met de twee functies hanteerden : *Die coddenars volchden in der porssen ende sloegen ende staken die orsse doot*.⁽²⁾

Met dit citaat hebben we misschien meteen de verklaring waarom het woord *goedendag* in het Middelnederlands niet is geattesteerd. Voor het wapen van de *coddenaers*, dat hier overduidelijk een slag- én steekwapen was (een *goedendag* dus), gebruikte men blijkbaar gewoon het

⁽¹⁾ Vergelijk bijv. *bogestelle/bogenstelle*, *bogestede/bogenstede*, *bogeverwarer/bogenverwarer* en talrijke andere voorbeelden in het MW.

⁽²⁾ Van Velthem IV, 42 (MNW); Mnl. *perse*, *parse*, *porse* betekent 'gedrang, aandringende drom strijders'.

woord *codde*. Misschien droegen de coddenaers aanvankelijk een gewone knuppel of *codde*. Nadat het wapen geperfectioneerd was en voorzien van een metalen ring en pin zal men het misschien enige tijd **codde ende dagge* of **coddendagge* hebben genoemd, maar achteraf gewoon opnieuw *codde*.⁽¹⁾

Twee mogelijkheden

Voor het ontstaan van de naam *goedendag* zie ik dan theoretisch twee mogelijke scenario's, afhankelijk van wát de Fransen precies hebben ontleend.

Een eerste mogelijkheid is dat de combinatie **coddendagge* binnen het Vlaams volksetymologisch en schertsend tot *goedendag* werd vervormd, waarna het door de Fransen als *godendac* werd overgenomen en achteraf aangepast tot *godendart* etc. onder invloed van het Oudfranse *dart* 'werpspies, speer, lans'. Dat lijkt best mogelijk, maar het pas zeer laat optreden (1772) van het Vlaamse woord *goedendag* blijft dan wel een probleem.

Een tweede mogelijkheid is dat de Fransen de Vlaamse woorden **codde ende dagge* of **coddendagge* hebben opgevangen en vervormd hebben tot *godendac*, omdat ze ten onrechte meenden dat het om "goedendag, gegroet" ging. Dat zou meteen kunnen verklaren waarom de Franse kroniekdichter in 1306 de behoefte gevoelde om bij *godendac* de etymologie 'bonjour' te vermelden.⁽²⁾

⁽¹⁾ Dat valt misschien ook af te lezen aan bepaalde attestaties waaruit blijkt dat men een onderscheid maakte tussen een gewone knuppel en een die beslagen was met metaal. Zo leest men bijv. : *Mit codden of mit enigen stocken, daer yser of loot an waer*. Of ook : *Wie yemant slaet met eenre kudden sonder yser*. (MWB s. *codde*).

⁽²⁾ Men zal daarbij misschien opmerken dat *codde* een k-klank heeft en dat de Fransen het hypothetische **coddendagge* toch wel als *codendac* zouden hebben ontleend en niet *godendac*. Dat hoeft echter geenszins het geval te zijn. Ten eerste

In dit tweede scenario zou dan pas veel later het Franse *godendac* in het Vlaams zijn binnengedrongen als “goedendag”. Dat lijkt misschien niet erg waarschijnlijk, maar onmogelijk is het niet. Het zou alvast kunnen ophelderen waarom het woord pas zeer laat optreedt in Nederlandse bronnen. In dit verband is het immers interessant te vermelden dat Debrabandere erop heeft geattendeerd dat de belangstelling voor de Guldenstrijd pas dateert uit de 18de eeuw. Toen is men uiteraard de oude Franse kronieken gaan lezen en daarin heeft men het woord *godendac* c.s. geregeld aangetroffen, mét de etymologie ‘bonjour’ die de Fransen er in 1306 aan gaven. Het lijkt dus niet onmogelijk dat pas toen, in de 18de eeuw, daaruit bij ons het woord *goedendag* is ontstaan, als vertaling van *godendac*. Als we zien waar Huydecoper zijn mosterd haalde, namelijk uit de vermelde Franse kronieken, dan kan hij misschien zelfs degene geweest zijn die ons het woord *goedendag* heeft bezorgd.⁽¹⁾ In ieder geval hebben we dan te maken met een vorm van her-ontlening, een bekend fenomeen.⁽²⁾ Het woord *goe-*

meenden ze “goedendag” te hebben gehoord en bovendien zijn er wel meer ontleende Franse woorden waarin een -g- beantwoordt aan een -k- in de brontaal. Een mooi voorbeeld is het woord voor een geklede jas, namelijk *ridingote*, verbasterd uit het Engelse *riding-coat* ‘rijjas’. Andere voorbeelden zijn *ouragan* uit Spaans *huracan*, *nougat* uit Volkslatijn **nucatum*, *dragon* uit Lat. *draco-onis*, *digue* uit Mnl. *dijk*, *baguette* uit It. *bachetta*, *cagoule* uit Lat. *cuculla*, *cigogne* uit Lat. *ciconia*, *église* uit Lat. *ecclesia* etc.

⁽¹⁾ Zo leerde HUYDECOPER (1772:83) bijv. uit GUIART (1306) dat de Vlamingen het wapen met een bijnaam *goedendag* noemden; dat ze “er ook zeer handig mede wisten om te gaan” (ibid.) haalde hij uit *Histoire de France* (“qu’ils manioient avec beaucoup d’adresse”) etc. (1772:84).

⁽²⁾ Lening en terug-ontlening van woorden, meestal in afgeleide vorm, is immers wel vaker voorgekomen. Denken we maar aan de bekende voorbeelden *mannequin* en *boulevard*, aan het Frans ontleend, maar voordien door het Frans zelf ontleend aan Mnl. *mannekin* en *bolwerc*. Andere voorbeelden zijn: Mnl. *haecbusse*, in het Frans ontleend als (*h*)*arquebuse*, waaruit later het Nederlandse *arkebu(s)* *sier* (met lange -i-), of Mnl. *mattenoet* (eigenlijk ‘slaapplaatsgenoot’), in het Frans ontleend als *matelot* en dit later in het Ndl. als *matroos*. Zo werd Mnl. *bricke* ‘baksteen’ in het

dendag is dan vermoedelijk een 18de-eeuwse reconstructie op basis van een Frans *godendac*, dat zelf vanuit Vlaams lexicaal materiaal ontstond en door de Fransen als 'goedendag' geïnterpreteerd werd.

Welke van de twee mogelijkheden?

Beide geschetste scenario's hebben hun eigen plausibiliteit en problemen. Het eerste scenario lijkt plausibel, maar heeft als groot nadeel dat de Nederlandse naam pas onbegrijpelijk laat is gedocumenteerd. Een aannemelijke verklaring daarvoor kan ik niet bedenken.

Het tweede scenario is even plausibel, maar stuit op het al door Debrabandere aangehaalde probleem dat de Fransen het veronderstelde *-dagge* dan niet als *-dague* hebben overgenomen, zoals normaliter te verwachten was. Voor dit probleem valt echter misschien wél een verklaring te bedenken. Indien wijzelf het wapen pas in 1772 als *goedendag* in geschrifte aantreffen, dan mag men er wel van uitgaan dat de Fransen het woord in de 13de-14de eeuw evenmin in schriftelijke vorm hebben gezien, maar er alleen auditief mee geconfronteerd zijn geweest. Welnu, of zij nu **goedendach* of **coddendagge* hebben gehoord, zij hebben in ieder geval iets gehoord met een korte *-a-* in het tweede lid en bovendien hebben ze het geïnterpreteerd als het Vlaamse woord voor 'bonjour'. Dan valt licht aan te nemen dat zij dit tweede lid als *-dac* hebben weergegeven, niet alleen omdat ze in zoiets als **coddendagge* c.s. geen element *dagge* 'dolk' vermoedden, maar ook omdat de vocaal in Franse woorden op *-gue* normaliter als lang wordt geïn-

Frans *briquette*, later terug ontleend als *briket*. Picardisch *cambrette* 'kamertje' werd in het Ndl. *cabret*. Dit werd in het Frans overgenomen als *cabaret*, waarna het als *cabaret* terugkeerde naar het Ndl. etc.

terpreteerd.⁽¹⁾ Afgezien van het feit dat interculturele overnamen vaak aberrante aspecten vertonen⁽²⁾, mag bovendien worden opgemerkt dat de overlevering van de Franse (betrouwbare?) vormen vrij gebrekkig en dispa-raat is. Het lijkt bijgevolg gevaarlijk om een geïsoleerde spelvorm uit de 15de of late 14de eeuw aan te halen als be-wijs voor het ontstaan van *godendac* uit **goedendach*. Ove-rigens hebben de vormen van enige tijd na 1306 in dit op-zicht nauwelijks bewijskracht: de etymologie 'bonjour' was toen al decennia lang ingeburgerd, zodat een scribent begrijpelijkerwijs de naam schreef op de manier zoals hij meende **goedendach* 'bonjour' te moeten weergeven.

In het licht van het bovenstaande ben ik persoonlijk ge-neigd om meer te geloven in het tweede scenario, maar met haast evenveel recht kan men voorstander zijn van het eerste. Welk van beide scenario's het best de histori-sche werkelijkheid weergeeft, zal wel niemand ooit nog achterhalen. Maar dat het hele verhaal in eerste instantie ergens begint bij de ene of andere combinatie van *codde* en *dagge*, daar geloof ik steeds meer in.

Ward VAN OSTA

⁽¹⁾ Al dan niet uit het Nederlands ontleend, bijv. Mnl. *bage* > Fra. *bague*, Ndl. *bla-gen* > Fra. *blague*, Ndl. *kaag* > Fra. *cague*, Mnl. *dije* > Fra. *digue*, Lat. *drogia* > Fra. *drogue* etc. Een eventueel Fra. **godendague* zou door de Fransen wellicht (met als lang beschouwde -a-) niet als 'bonjour' zijn geïnterpreteerd. Spijtig genoeg beschik-ken we niet over het nodige vergelijkingsmateriaal. Franse woorden op -c zijn zeld-zaam en als ontleningen aan Nederlandse woorden op -g/-ch/-gge vrijwel onbe-staande.

⁽²⁾ Vgl. ook noot 17, noot 19 en bijv. Fra. *bivouac* < Zwitsers *Biwacht*, Fra. *t(h)alweg* < Dt. *Tal* + *Weg*.

Nawoord

Aangezien de bovenstaande 'hypothese' me niet overtuigd heeft, wil ik er enkele kanttekeningen en bezwaren bij naar voren brengen.

Allereerst wil ik de omschrijving van de goedendag licht corrigeren. De goedendag was niet een 'knots met lange steel', maar een 'gepinde staf', zoals blijkt uit de *Spiegel Historiael* van Van Velthem en de *Annales Gandenses*. Het was dus een staf of stok 'baston' met een pin erop. Een ijzeren ring diende als *sloof* of gording, waardoor het wapen een dubbele functie kreeg. Met de ring werd geslagen en met de pin gestoken. Het was dus een wapen *om mede te stekene ende te slane*.

In de volgende zin heeft Ward van Osta me verkeerd begrepen: '... dat niet valt in te zien waarom de Fransen het voor hen begrijpelijke *-dart* zouden hebben vervormd tot *-dac*, ...'. Ik was nl. even van de veronderstelling uitgegaan dat *goedendag* een volksetymologische reïnterpretatie zou zijn geweest van een oorspronkelijk Franse naam van het wapen, nl. *godendart*. Het had b.v. wel gekund dat het eigenlijk een Frans wapen was met een Franse naam. Maar aangezien ik wel een verklaring van het eerste lid had kunnen vinden voor *godondart*, maar niet voor *godendart*, heb ik deze hypothese laten vallen en besloot ik 'dat *godendart* een Franse adaptatie is van *godendac*', en niet omgekeerd.

Wat nu de hypothese van Van Osta zelf betreft, lijkt er naar mijn gevoel teveel kunst- en vliegwerk voor nodig. Dat *codde ende dagge* tot een copulatieve samenstelling *coddendagge* had kunnen leiden, kan ik best aannemen. Maar als we constateren dat het woord *goedendag* ons uit Middelvlaamse, laat staan Middelnederlandse, bronnen

niet bekend is, dan geldt dat evenzeer voor het woordpaar *codde ende dagge*. Bovendien is volksetymologie weliswaar tot veel in staat, maar dat een Vlaming omstreeks 1300 daarvan *goedendag* zou hebben gemaakt, lijkt me teveel van de taalkundige verbeelding te eisen. Dat een Vlaming een stemloze oclusieve *k* tot stemhebbende fricatieve *g* zou hebben verschoven, is al heel moeilijk aan te nemen. Maar dan moet de *o* nog door *oe* worden vervangen en dat is ook al niet aannemelijk, als we weten dat de Vlaamse *oe* toen ongetwijfeld nog tweetoppig (diftongisch) was. En waarom zou een Vlaming het hem bekende – zwakke, vrouwelijke – *dagge* hebben vervangen door het sterke, mannelijke substantief *dag*, *dach*? Ik argumenteerde – en ook volgens Van Osta ‘terecht’ –, dat de Fransen het wapen dan ongetwijfeld *godedague* zouden hebben genoemd, omdat *dague* een Frans woord is, waaraan *dagge* trouwens ontleend is. Maar ook *coddendagge* zouden Fransen ten hoogste als *godendague* hebben aangepast. Dat bezwaar geldt evenzeer voor de Vlamingen, voor wie een *dagge* geen *dag* was. En dat is iets wat een West-Vlaming – zelfs in de 21ste eeuw – beter kan beoordelen dan een Brabander. En dat Fransen in *dagge* niet het woord *dague* zouden hebben herkend vanwege de klinkerlengte, is m.i. niet bewijskrachtig, aangezien het Frans nauwelijks lange klinkers heeft en de klinkerlengte in het Frans heel weinig fonologische waarde heeft. Een familienaam *Spaak* spreken ze uit als *spak*. Ik concludeer, dat er zoveel nodig is om van *coddendagge* tot *goedendag* of *godendac* te komen, dat ik dat niet kan geloven.

Het is natuurlijk jammer dat we alleen over geromaniseerde vormen van de middeleeuwse wapennaam beschikken. Maar die vormen zijn het en geen andere waarop we moeten steunen en die we moeten interpreteren. De spel-

ling *godendac* (Guiart 1306) of *goudendak* (Saint-Quentin 1340) is heel normaal als we van Mnl. *goedendag*, *goedendach* uitgaan. Het Frans heeft nl. geen fricatieve velaren, en past *ch* [X] in de auslaut van vreemdtalige woorden normaal als *k* (*c*) aan. Franse omroepers noemen Johann Sebastian Bach nog altijd Jean-Sébastien *Bac*. Er is niets ongewoons aan als Guiart *goedendag* als *godendac* gehoord en weergegeven heeft. *Dagge* zou hij nooit als *dac* hebben weergegeven, wel als *dague*. En dat hij het woord vertaalt als 'bon jour' is geen etymologisering, maar gewoon een vertaling ten behoeve van de lezer die het vreemde woord *godendac* niet begrijpt.

Er is meer. In het Normandisch is het woord *godendac* geëvolueerd tot *godenda* met de verschoven betekenis 'metselaarszaag'. Ook dat is een normale Franse evolutie, want auslaut-*k* (*c*) wordt niet uitgesproken in b.v. *jonc*, *tronc*, *banc*, *franc*, maar ook in geleerde of vreemde woorden, zoals *estomac*, *tabac*, *escroc*⁽¹⁾.

Ook de Luiker Waalse vorm kan alleen aan *goedendach* beantwoorden, niet aan een woord met *-dagge*. Ca. 1380 komt er nl. *gudendaxhe* voor. En die Waalse spelling beantwoordt perfect aan Mnl. *goedendach*, want *xh* is in het Luiks de enige mogelijkheid om de stemloze velare fricatief weer te geven, omdat *xh* voor de uitspraak van een geaspireerde *h* staat. De Luikse plaatsnamen *Xhendelesse*, *Xhoris*, *Kemexhe* worden resp. *hind'lèsse*, *horis'*, *k'mèh* uitgesproken⁽²⁾.

Dat bovendien een ironische naam niet uit te sluiten is, toonde ik trouwens aan met de ironische naam van het wapen *misericorde* en met *Willekome!* Ik zie daarom ook geen

⁽¹⁾ E. & J. BOURCHEZ, *Phonétique française. Etude historique*, Paris, 1967, 140.

⁽²⁾ J. HERBILLON, *Les noms des communes de Wallonie. Crédit Communal, Collection Histoire* 70, 1986, 86, 177.

reden om mijn stelling in *De Leiegouw* 2002 te verlaten. Bovendien was *goedendag* vermoedelijk niet eens de naam van het wapen, maar een soort strijdkreet die de Vlamingen riepen telkens als ze met het gevreesde wapen een slag of steek toebrachten. En dan zullen de Fransen die kreet wellicht ten onrechte als naam van het wapen hebben opgevat. Dat kan verklaren waarom de naam niet in Vlaamse bronnen voorkomt, wel in Franse.

Frans DEBRABANDERE

Weerwoord

De menselijke communicatie wil wel eens stroef verlopen. Dat blijkt ook uit Debrabanderes' nawoord, dat, op zijn beurt, mij niet heeft overtuigd. Daarom lijken een paar kleine verduidelijkingen aan de orde, uiteraard zonder op alle slakken zout te leggen. Vooraf wil ik even aanstippen dat ik Debrabandere wel degelijk correct begrepen had i.v.m. zijn tijdelijke werkhypothese dat we mogelijk met een oorspronkelijk Franse naam zouden kunnen te maken hebben. Mijn opmerking wou gewoon een extra argument bieden voor Debrabanderes' visie: het kan bezwaarlijk om een oorspronkelijk Frans woord gaan (met *-dart*), want dan zouden de Fransen dat zeker niet vervormd hebben van het voor hen begrijpelijke *-dart* tot een onbegrijpelijk *-dac* etc, wat dan later in het Vlaams zou zijn vervormd tot *-dag*. Anderzijds heeft Frans Debrabandere mij niet goed begrepen waar ik het woordje "terecht" gebruikte; het slaat alleen op Debrabanderes' verwerping van de interpretatie "goedendag = goede dagge = goed steekwapen", niet (althans niet volledig) op de argumenten die hij daarvoor aanhaalt.

Wat nu de eigenlijke gissing of "hypothese" betreft, daarvoor moeten de volgende kanttekeningen volstaan.

1. De fonologisch-fonetisch-dialectologische bedenkingen van Debrabandere ($k > g$, $o > oe$, vr. dagge $>$ m. dach) zijn alle behartigenswaardig, maar gelden voor "normale" omstandigheden. Bij volksetymologie (en bovendien volksironie!) is echter onvoorspelbaarheid troef. Dan treden idiosyncratische ontwikkelingen op, soms veroorzaakt door oppervlakkige klank- en/of betekenisassociatie (vgl. bijv. de etymologie van, voor de vuist weg, *scheurbuik*, *hangmat*, *wenkbrauw*, *wilespiegel*).

2. Bovendien gelden de vermelde bedenkingen of bezwaren voor wat ik het "eerste scenario" noemde (d.w.z. dat goedendag volksetymologisch zou zijn ontstaan in het Vlaams). Ik heb echter duidelijk mijn voorkeur laten blijken voor het zogenaamde "tweede scenario", dat (uiterst schematisch) neerkomt op het volgende: de Fransen hoorden iets (bijv. **coddendagge*) dat ze begrepen of interpreterden als *goedendach* 'bonjour' en bijgevolg neerschreven als *godendac* (en later met varianten, bijv. de plaatselijk gangbare weergave voor het woord goedendag 'bonjour'). Indien zij aan het woord *dagge* 'dolk' hadden gedacht, dan zouden ze het woord misschien met *-dague* weergegeven hebben. De gedachte aan dat woord is echter bij hen niet opgekomen, omdat ze op het verkeerde been gezet waren door het eerste lid *codden-*. De combinatie daarvan met *-dagge* heeft bij hen namelijk het woord *goedendag* gesuggereerd. Daar waar Guiart de combinatie *goede dagge* 'goed steekwapen', indien correct begrepen, wellicht met *godedague* zou hebben weergegeven (hoewel zelfs daarover geen zekerheid bestaat, vgl. bijv. Mnl. *cogge* 'soort schip', in het Frans overgegaan als *coque*, met [k] in de auslaut), riep de combinatie **coddendagge* (misschien mede wegens de -n-)

de associatie met het bekende Vlaamse goedendag 'bonjour' op en dat werd dan verfranst tot godendac. Voor een dergelijke evolutie is niet meer "kunst- en vliegwerk" nodig dan bijv. voor de overgang van *hamaca* > *hangmat* (om over de complexe evolutie van *scheurbuik* nog te zwijgen). Tenslotte, voor wat het waard is : ik heb aan enkele Frans-taligen mondeling *koddéndagge* voorgelegd en gevraagd of ze daarbij aan een of ander Nederlands woord dachten. Men mag drie keer raden wat er uit de bus kwam... (NB : dat men thans nog nauwelijks vertrouwd is met het woord dagge 'dolk' is in dezen niet relevant)

3. In verband met de kwaliteit van de -a- heb ik mij onduidelijk en onvolledig uitgedrukt, maar dat doet nog nauwelijks terzake. Overigens is er in het Frans, al is de klinkerlengte er fonologisch niet relevant, een verschil tussen bijv. *Bach* en *bague*. Maar dit geheel terzijde.

4. Mijn mening over de waarde van de post-1306-spellingen hoef ik niet te herhalen.

5. Debrabandere schrijft dat hij mijn hypothese niet "kan geloven". Daarmee legt hij de vinger op een belangrijke wonde. Uiteindelijk komt de kwestie immers neer op "geloof", want voor geen van beide opvattingen zijn er harde bewijzen. Er is alleen zogenaamde "circumstantial evidence", d.w.z. er zijn slechts indirecte aanwijzingen. De lezer moet zelf maar uitmaken voor welk van beide opvattingen die "circumstantial evidence" het zwaarst weegt.

Ward VAN OSTA